

บทที่ 8
รัสเซียในปี ค.ศ. 1682
สมัยแห่งการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่

ปี ค.ศ. 1682 เป็นปีที่สิ้นสุครัชกาลพีโอเคอร์ที่ 3 นับเป็นสมัยที่น่าศึกษาสภาพชีวิตทั่วไปในสมัยเก่าของรัสเซีย เนื่องจากหลังจากนั้นก็จะเป็นปีที่มีการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ในรัสเซีย อาจจะมีเรื่องของการปฏิวัติแทรกเข้ามาด้วยจนดูเหมือนเหตุการณ์ที่ผลักดันไปสู่การเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดขึ้นอย่างฉับพลัน แต่โดยเนื้อแท้แล้วเหตุการณ์ในปี ค.ศ. 1682 นั้น มีอิทธิพลอย่างมากที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

ประชาชนรัสเซีย (Russians) เมื่อปี ค.ศ. 1682 นั้น ชาวรัสเซียมิได้ขึ้นอยู่กับซาร์ทั้งหมดในพื้นที่ที่รัสเซียยึดครองนั้น ประชากรมิได้พูดภาษารุสเซียนหรือนับถือนิกายออร์ทอดอกซ์ทั้งหมด วัฒนธรรมรัสเซียก็มีความแตกต่างกันออกไปเพราะระบบอาณานิคมที่ต้องการดินแดนใหม่อยู่เรื่อย ๆ ส่วนใหญ่ดินแดนที่ได้มาทางภาคตะวันตกของแม่น้ำโวลกาและตามลำแม่น้ำลงมาจะเป็นระเบียบเรียบร้อยดี แต่ถึงกระนั้นก็ยังคงมีเหตุการณ์คุกคามอยู่ตามชายแดนทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโวลกามีคนรัสเซียอยู่ไม่มากนัก ทางภาคตะวันออกของภูเขาอูรัลก็มีเพียง 2-3 หมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นพ่อค้า และคอสมแซคคนงานเหมืองแร่และพวกปล้น อย่างไรก็ตาม ประชากร 9 ล้านคนในจักรวรรดิรัสเซียโดยสายเลือดและการสืบประวัติศาสตร์ พูดภาษาเดียวกัน มีศาสนาเดียวกัน ร่วมวัฒนธรรมอันเดียวกันแต่โดยเผ่าพันธุ์ผสมของวารังเกียน (Varangians) ฟินนิกและสาขาสลาวิก ซึ่งแต่ละสาขาก็เป็นชาติพันธุ์ผสมอยู่แล้ว ดังนั้น ชาวรัสเซียจึงประกอบด้วยหลายเผ่าพันธุ์ (ethnic group) ไม่ใช่ชาติพันธุ์เดียว

การที่จะจำกัดว่าประชาชนอยู่นอกเขตรัสเซียเป็นรัสเซียมนั้นให้คำจำกัดความค่อนข้างยาก ในเขตที่ปัจจุบันคือ Capetho-Ukrain เป็นที่อยู่ของคนพวกหนึ่งที่มีภาษาพูดเหมือน

รัสเซีย ศาสนาก็คือ Eastern Orthodox แต่กลับถูกตัดขาดจากประเทศรัสเซียโดยยูเครน-เบเชียน จึงพัฒนาภาษาท้องถิ่นของตนและภายใต้อิทธิพลของซังกาเรียนคาทอลิก พวกนี้คือ Uniats พวกนี้ไม่ได้มาเกี่ยวข้องกับรัสเซียเลยจนภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ในบูโกวีนา (Bukovina) พวกนี้ได้เข้ามารวมตัวกับเผ่าพันธุ์ต่าง ๆ ของรัสเซียคือประเทศรูมาเนีย

กลุ่มชาวรัสเซียกลุ่มใหญ่ที่มีได้ขึ้นต่อซาร์ก็คือพวกที่เคยครอบครองดินแดนที่เรียกว่า รัสเซียเก่า เรียกตนเองว่า Western Russia ขึ้นต่อกษัตริย์โปแลนด์-ลิทัวเนีย รัสเซียกลุ่มนี้จึงอยู่ภายใต้การปกครองของต่างชาติต่อมาเป็นเวลานาน ทำให้พัฒนาคุณลักษณะและวัฒนธรรมแตกต่างไปจากรัสเซียอื่น ๆ ในเขตตะวันออกเฉียงเหนือที่อยู่ภายใต้การปกครองของมัสโควิท ยิ่งไปกว่านั้นใน Western Russia เองก็แบ่งออกเป็น 2 พวกใหญ่ ๆ คือ

1. White Russians (ภาคเหนือ)
2. Ukrainians (ภาคใต้)

ดังนั้น ประชากรรัสเซียจึงอาจแบ่งออกเป็นสาขาใหญ่ ๆ 3 สาขา คือ

1. The Great Russians
2. The White Russians
3. The Ukrainian

สำหรับเหตุผลว่าเพราะเหตุใดในที่สุดทั้ง 3 สาขานี้ได้เข้ามารวมกันเป็นรัสเซีย นั้นยังเป็นข้อถกเถียงกันอยู่โดยเฉพาะยูเครนนั้นมีผู้ยืนยันว่าเป็นแคว้นโคคเคียวมานตั้งแต่สมัยเริ่ม คิวานรัสเซียและดำเนินเรื่อยมาในคริสต์ศตวรรษที่ 17

ก่อนปี ค.ศ. 1682 นั้นได้มีการจำแนกดินแดนของรัสเซียในข้อต่าง ๆ คือ

1. Ukraina มีความหมายถึง "border land" เป็นที่มาของคำว่า "Ukraine" แต่ความหมายแท้จริงนั้นหมายถึงเฉพาะส่วนที่ประกอบเป็นยูเครนในปัจจุบันเท่านั้น ส่วนดินแดนทั้งหมดนั้นเรียกจริง ๆ ว่า "Little Russia"
2. White Russia คือดินแดนปัจจุบันเป็น White Russian S.S.R.
3. Muscovy ปัจจุบันคือ Great Russia

ซาร์อเล็กซิสทรงเฉลิมพระนามว่า "Tsar of All Great and Little and White Russia" ถึงแม้ว่าโดยแท้จริงแล้วจะไม่ได้เป็นดังนั้นเพราะไม่ได้ปกครองดินแดนทั้งหมด

สำหรับยูเครเนียนและรัสเซียชาวนั้น ทั้งภาษาและวัฒนธรรมแสดงถึงอิทธิพลของ โปลิช-ลิทัวเนียเป็นอย่างมาก อย่างเช่นคำว่าหัวหน้าในยูเครเนียนเรียกว่า holova รัสเซีย ชาวเรียก halava และ Great Russian ใช้ golova (Great Russian ไม่มีตัว h) ความแตกต่างระหว่างคน 3 หมู่นี้ส่วนใหญ่เป็นในด้านการใช้ภาษาถิ่นแต่ภาษาเขียนแล้วใช้รวมกันคือ Church Slavonic ซึ่งใช้ในการสอนศาสนา (ส่วนใหญ่ชาวรัสเซียที่รู้หนังสือคือพระ) เมื่อ วรรณกรรมของพระเจ้าริอูซันในยูเครนและรัสเซียชาว ภาษาท้องถิ่นเหล่านั้นจะพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็วจนกลายเป็นภาษาประจำชาติ แต่ก็แพร่หลายอยู่เฉพาะในหมู่คนชั้นต่ำประมาณ 2 ศตวรรษ ในขณะที่ Great Russian ซึ่งพัฒนางานเขียนวรรณกรรมของพระได้กลายเป็นภาษาของชนชาติทั้งหมด ต่อมา Great Russian ก็ก้าวไปถึงขั้นเป็นภาษาพูดใช้โดยชนชั้นที่ได้รับการศึกษาทั้งหมด แม้แต่ยูเครเนียนกับรัสเซียชาวก็ใช้ด้วยเมื่อเข้ามาอยู่ภายใต้การปกครองของรัสเซีย จนถึงสมัยชาตินิยมในตอนปลายศตวรรษที่ 19 พวกเหล่านี้จึงทวนกลับไปใช้ภาษาท้องถิ่นของตนอีกครั้งหนึ่ง

สำหรับพวกรัสเซียชาวนั้นเมื่อปี ค.ศ. 1682 นั้น ประชากรส่วนใหญ่ยังคงขึ้นอยู่กับ โปแลนด์-ลิทัวเนีย ยังไม่รวมกันเป็นหมู่เหล่าแน่ชัด จนสมัยที่โปแลนด์เผยแพร่คาทอลิกเข้ามาในหมู่ชนชั้นสูง ชนชั้นต่ำซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ ก็คือพวกชาวนายากจน ไร้การศึกษา จะมีคนรู้หนังสือบ้างก็เฉพาะพวกพระเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ในหมู่รัสเซีย 3 สาขานี้พวกที่มีความสำคัญที่สุดก็คือ Great Russian เมื่ออาณาเขตแผ่ขยายออกไปทางตะวันออกพวกนี้เป็นผู้นำในการแสวงหาดินแดนและแม้แต่ทางภาคใต้ของรัสเซียซึ่งยูเครเนียนเป็นผู้นำในการแสวงหาดินแดนอยู่ พวก Great Russian ก็เข้าไปมีอิทธิพลอยู่ด้วย ส่วนรัสเซียชาวนั้นเป็นพวกที่มีความสำคัญน้อยที่สุด

ชนหมู่น้อย (National Minorities)

ปัญหาชนชาติที่ไม่ใช่รัสเซียนั้นมีไม่มากนัก จนถึงประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 16 เมื่อ มัสโควิทเริ่มรวมดินแดนที่ไม่ใช่รัสเซียเข้ามาด้วย ตั้งแต่บัดนั้นแม้ชาวรัสเซียจะมีลักษณะเป็นกลุ่ม กลางและเป็นประชากรส่วนใหญ่แต่เมื่อรัสเซียได้ดินแดนเพิ่มขึ้นบรรดาประชากรส่วนน้อยก็เพิ่มจำนวน ขึ้นด้วยจนในที่สุดก็ทำให้รัสเซียมีสภาพเป็น multi-national state ไป

เมื่อตอนปลายศตวรรษที่ 17 นั้นประชากรส่วนน้อยที่มีจำนวนมากที่สุดก็คือ Finno-Ugrians, Turco Tatars และชาติสกุลไซบีเรียน

1. กลุ่ม Finno-Ugrians ก็คือ Karelians ที่อาศัยอยู่ทางภาคเหนือของทะเลสาบลาโตกา พวกที่มีภาษากล้ายคลึงกับคนกลุ่มนี้ก็คือ Voguls, Mordva, Cheremis และ Votiaks ในเขตตอนบนและตอนกลางของแม่น้ำโวลก้า

2. กลุ่ม Turco-Tatars ก็คือ Bashkirs และ Kazan-Tatars¹ และ Crimean Tatars กระจุกกระจายอยู่ในเขตตอนกลางและตอนล่างของแม่น้ำโวลก้า บริเวณใกล้ภูเขาคอเคซัส เอเชียตอนกลาง เขตใกล้เคียงภูเขาอูรัล พวกเหล่านี้มักเป็นมอสเล็ม และเป็นลูกหลานมองโกล

3. ไซบีเรียน อยู่ทางภาคตะวันออกของภูเขาอูรัลจนถึงชายฝั่งมหาสมุทรแปซิฟิกมีผู้คนอาศัยอยู่หลายเผ่าพันธุ์ ส่วนมากอยู่รวมกันเป็นโคตรตระกูล (clans) หรือชาติกุล (tribes) ซึ่งแต่ละหมู่จะมีความแตกต่างกันอย่างมากทั้งในด้านภาษาและศาสนา อย่างเช่น พวก Samoyedes อยู่ทางเหนือของ European Russia และไซบีเรีย เป็นพวกที่มีความเป็นอยู่ล้าหลังที่สุด นอกจากนั้น ก็มีพวกเลี้ยงวัวและม้าคือ Yakuts บนฝั่งแม่น้ำลีนาเป็นพวกที่เข้มแข็งที่สุดและก้าวหน้าที่สุด

มอสโควิ์ได้กำหนดนโยบายที่จะปฏิบัติต่อชนหมู่น้อยเหล่านี้อย่างแน่นอน และข้ายัง ไม่สนใจในการรับปัญหาชนหมู่น้อยเหล่านี้เป็นพื้นฐานในการแบ่งประชาชนอีกด้วย แต่รัสเซียจะ แบ่งคนโดยถือศาสนาเช่นเป็นออร์ทอดอกซ์ มอสเล็ม คาทอลิก ยิวหรือพวกนอกศาสนา ถ้าไม่ใช่

¹ คำว่า Tatars นั้นมิได้มีความหมายเฉพาะมองโกลแต่หมายความถึงคนชาติพันธุ์อื่นทั้งหมด

พวกออร์โธดอกส์ก็จะต้องถูกชักจูงให้มาประกอบพิธีรับศีลเพื่อเป็นผู้นับถือคริสตศาสนากรีกออร์โธ-
คอกส์เสียก่อน

ไม่ว่ามอสโคว์จะยอมรับเรื่องชนหมู่น้อยเหล่านี้หรือไม่ก็ตามก็ไม่อาจปฏิเสธความ
จำเป็นที่จะต้องเกี่ยวข้องกับดัวและถึงแม้จะมีได้มีการกำหนดนโยบายที่แน่นอนเกี่ยวกับชนชาติที่ไม่
ใช่ชาวยุโรปเข้ามารวมกันในรัสเซียในภายหลัง แต่รัสเซียก็ต้องเกี่ยวข้องกับชาวต่างประเทศ
เหล่านั้นเมื่อมีการขยายดินแดนในภาคตะวันออก เริ่มจากการผนวกคาเนทแห่งชาซานในสมัยอี-
วานที่ 4 รัสเซียก็ต้องหาวิธีการบริหารเมืองที่ได้มาใหม่เหล่านั้นอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการที่
ชาวรัสเซียเข้าบริหารโดยตรงกำจัดผู้ปกครองชาวพื้นเมืองและยึดที่ดินเหล่านั้นมาเสีย²

มีการอพยพชาวรัสเซียเข้าไปอยู่ในที่ดินนั้นเพื่อใช้แรงงานในที่ดินที่มอบให้ลอร์ดหรือ
วัด ต่อมามีจำนวนชาวรัสเซียทวีขึ้นมากกว่าพวกชาวพื้นเมืองบาสกีร์ (Bashkirs) และซาซาร์
คาตัน (Kazar Tatars) ซึ่งจะคงอยู่ในที่ดินนั้นโดยเสียภาษี อิวานที่ 4 ทรงถือว่าการบดบัง
ของพระองค์เป็นเหมือนการทำสงครามครูเสด ชาวพื้นเมืองเปลี่ยนศาสนาบ้างด้วยความสมัครใจ
บ้างก็แต่งงานกับชาวรัสเซียเอง แต่ก็มีบางพวกที่ยังคงยึดถือวัฒนธรรมของตน ปฏิบัติควบคู่กันไป
กับแบบแผนวัฒนธรรมของรัสเซีย

ครั้งหนึ่งมอสโคว์ได้ออกกฎหมายปกครองชนหมู่น้อยทั้งหมดโดยให้เมืองขึ้นเหล่านั้น
ยังคงมีสิทธิเชื่อถือศาสนาตามลัทธิของตน รัสเซียออร์โธดอกส์เซิร์ซมิได้พยายามจะเปลี่ยนศาสนา
ของผู้อื่นโดยใช้กำลัง แม้บางครั้งในการรบทหารรัสเซียอาจจะเผาวัดคาทอลิกบ้าง ซ้ายิวบ้าง
อย่างที่ทำในสงครามกับลิทัวเนีย การกระทำนี้ก็เป็นเพราะสงครามมากกว่าที่จะมีการกำหนด
นโยบายทางศาสนาที่แน่นอนว่าจะต้องกำจัดพวกที่ไม่นับถือนิกายเดียวกับตน

กล่าวโดยทั่วไปก็คือการปฏิบัติของรัสเซียต่ออีวานนั้นไม่เหมือนกับที่ปฏิบัติกับชนหมู่น้อย
อื่น ๆ จนถึงเริ่มศตวรรษที่ 16 รัฐบาลก็ยังคงไม่ปล่อยให้ชาวผิวขาวอยู่กันอย่างสงบแต่มองดู
ศาสนาของพวกยิวว่าน่าสะพรึงกลัว เมื่อถึงตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 15 ได้มีพวก Judaizers
ก่อเรื่องขึ้นในนอฟโกรอดและมอสโคว์ อิวานที่ 3 ก็เห็นว่าพวกยิวเป็นตัวการพวกนี้ถูกรบอย่าง

² เพื่อนำมาจ่ายให้ Russian Service Nobles หรือให้แก่วัด

รุนแรง ถึงกับออกกฎหมายว่า "จะไม่ยอมให้ชาววิวอาศัยอยู่ในจักรวรรดิรัสเซียอีกต่อไป" กฎหมายนี้มีผลมาถึงคริสต์ศตวรรษที่ 18 มีการจลาจลเกิดขึ้นเนื่อง ๆ บริเวณที่มีวิวอยู่หนาแน่นที่สุด ก็คือในเขตคูเกรน รวมทั้งพวกนี้จะอพยพไปอยู่ในเขตอื่นไม่ได้³

การค้า

เนื่องจากการค้าภายในประเทศได้มีผลสำคัญอย่างยิ่งต่อสถานะการผลิต กล่าวคือ มีผลิตผลจำกัดและเฉพาะที่ต้องการใช้ภายในเท่านั้น ศูนย์การค้าของมอสโคว์⁴ กลายเป็นแบบอย่างที่ตลาดเล็ก ๆ อื่นจะทำการเลียนแบบกล่าวคือจัดเป็นร้านค้าเล็ก ๆ ปลูกเป็นแถวลักษณะดีกว่าเพิงไม้มากนัก แถวหนึ่งขายพวกด้าย เชือก อีกแถวหนึ่งขายสินค้าขนสัตว์ อีกแถวหนึ่งขายปลา และแถวอื่น ๆ ก็ขายสินค้าอื่น ๆ ต่าง ๆ กันไปดังนี้ เจ้าของร้านสองถึงสี่คนรวมหุ้นกันเป็นร้านเดียวมีความกว้างประมาณ 10 ฟิต ความยาวประมาณ 20 ฟิต และบางรายอาจจะเป็นเจ้าของร้านถึง 15 ห้องเลขที่เดียว ศูนย์การค้าเหล่านี้บางครั้งก็จะถูกจัดเป็นตลาดนัดสำหรับชาวนา ชาวไร่ นำผลิตผลและงานฝีมือมาขาย พ่อค้ากับเจ้าของร้านก็อาจจะซื้อมาขาย พวกสินค้าในบ้าน รวมทั้งผลิตภัณฑ์จากต่างชาติบ้าง

ในหมู่พ่อค้านั้น พวกนายพานิชย์ (merchants) มักจะมีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่า พวกพ่อค้าเล็ก (traders) กล่าวคือ พวกนายพานิชย์จะรู้วิธีการซื้อเป็นจำนวนมากแล้วนำมาเก็บไว้ในสต็อกจนกว่าจะได้ราคาดี บางคนก็รู้วิธีการส่งสินค้าเข้าและการส่งออกเป็นอย่างดี เมื่อมีฐานะมั่งคั่งขึ้น นายพานิชย์บางคนก็จะก้าวไปถึงขั้นการสร้างอำนาจทางการเมือง

ภายหลังคริสต์ศตวรรษที่ 26 การค้ากับต่างประเทศของรัสเซียก็แพร่ขยายออกไป เนื่องจากเส้นการค้าจากทะเลบอลติกไปยังยุโรปตะวันตกนั้นตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของชาติที่ไม่เป็นมิตร นักเดินเรือชาวอังกฤษสามารถเปิดเส้นทางเดินเรือจากทะเลขาวไปยังเมืองอาร์ชแองเจิล ติดตามด้วยพ่อค้าชาวเดนมาร์ก การค้ากับต่างประเทศจึงเริ่มฟื้นฟู มีการจัดงานแฟร์ระหว่างชาติที่เมือง

³ Sydney Harcave, *Russia, A History*, pp. 68-69

⁴ เป็นที่รู้จักกันว่าเป็น Chinese City

อาร์ชเองเจลโดยมีพ่อค้าหลายชาติให้การสนับสนุน พ่อค้ารัสเซียก็ถือโอกาสนำสินค้าต่าง ๆ เช่น ข้าว ไม้สัก โปแตช และผ้าไหม⁵ ขนสัตว์ซึ่งซื้อมาจากไซบีเรีย สินค้าที่รับซื้อก็คือผ้าขนสัตว์ เครื่องเทศ และสินค้าฟุ่มเฟือยอื่น ๆ ที่ตลาดต้องการ

ก่อนปี ค.ศ. 1667 นายพานิชย์ต่างชาติได้รับอนุญาตให้ส่งสินค้าทั้งไปและกลับเบอร์เซีย อินเดีย เอเชียตอนกลาง โดยผ่านรัสเซียแต่ภายหลังระยะปีดังกล่าวรัฐบาลก็ต้องออกประกาศยกเลิกสิทธิอันนี้ เนื่องจากพ่อค้ารัสเซียเองเรียกร้องขอผูกขาดสิทธิดังกล่าว

เรื่องของชนชั้นและกลุ่มชน

ขุนนาง ขุนนางในรัสเซียนั้นแบ่งออกเป็นขุนนางประเภทต่าง ๆ คือ โบยาร์ (bo-yars) เจ้าชาย (princes) และ service nobility พวกเหล่านี้ได้อภิสิทธิ์ในฐานะที่เป็นชนชั้นปกครอง เนื่องจากเป็นพวกที่ทำหน้าที่บริหารเป็นผู้นำทางทหาร และเป็นเจ้าของที่ดิน สำหรับโบยาร์และ princes นั้นมีสิทธิตามการสืบทอดและถอยหลังไปถึงเชื้อสายแห่งราชวงศ์ริอริคคือตัวว่ามีฐานะเหนือพวก service nobility เนื่องจากพวก service nobility นั้นจะมีผลประโยชน์เฉพาะเป็นพวกที่มีจำนวนมากที่สุดและเป็นพลังหลักในการปกครอง ฐานะของพวกนี้มิใช่เป็นไปโดยการสืบทายาท แต่ service nobility เหล่านี้บางตระกูลก็สามารถถ่ายทอดตำแหน่งของตนให้ทายาทได้โดยการเอาใจออกเอาใจซาร์ รวมทั้งยกสมบัติและที่ดินของตนให้ทายาทอีกด้วย

ขุนนางรัสเซียมีสภาพต่างจากขุนนางในโปแลนด์ ฝรั่งเศสและสเปน 2 ประการคือ

1. พวกขุนนางเหล่านี้ไม่เคยคิดรวมพลังกันเป็นกลุ่มก้อนเหมือนพวกที่ปรากฏในหมู่ประเทศต่าง ๆ เหล่านี้ เนื่องจากต้องประสบความพ่ายแพ้ในการต่อต้านซาร์อยู่เนือง ๆ และเมื่อแพ้ซาร์ก็ต้องประสบกับการสูญเสียตำแหน่งด้วย เพราะซาร์สามารถที่จะเพิ่มจำนวนขุนนางใหม่ดังกล่าว แต่ก็ไม่เคยทำสำเร็จ ดังนั้น แม้ขุนนางรัสเซียจะมีจำนวนมากกว่าขุนนางในประเทศอื่น แต่ก็ไม่เคยมีฐานะเทียบเคียงกับขุนนางในประเทศอื่น ๆ เหล่านี้เลย

⁵ได้มาจากพ่อค้าตะวันออกคือ Astrakan

2. คนชั้นสูงของรัสเซียนั้นมีสภาพชีวิตครอบครัวต่างจากคนชั้นสูงในประเทศอื่นในโลกตะวันตก เนื่องจากในสมัยที่อยู่ภายใต้การปกครองของมองโกล พวกชนชั้นปกครองแห่งมอสโคว์ได้ยอมรับสถาบันที่เรียกว่า "terem" ซึ่งแยกสตรีออกจากชายอื่นยกเว้นหัวหน้าครอบครัวและผู้รับใช้ การปฏิบัติดังนั้นก็ดำเนินมาถึงศตวรรษที่ 18 สตรีชั้นสูงถูกแยกออกไปอยู่แยกบ้านต่างหาก ห้ามพบปะกับแขกผู้ชายของบ้านและห้ามออกจากบ้านยกเว้นโอกาสพิเศษจริง ๆ ด้วยสภาพสังคมดังนั้นก็ทำให้ไม่สามารถพัฒนาในลักษณะเดียวกับในประเทศอื่น

พระ

พระรัสเซียในกายกรีกออร์โธดอกสนั้นจะแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ พระปฏิบัติ (regular) และพระฆราวาส (secular)⁶ พระปฏิบัติก็คือพระที่ได้ทำการปฏิญาณตนและปฏิบัติตนตามกฎของวัด ส่วนพระฆราวาสนั้นก็อาศัยปะปนกับคนทั่วไปแต่มีการปฏิบัติทางจิตการจิตตำแหน่งทางศาสนาก็คือ บิชอป, the metropolitans abbots และ patriarch พระเหล่านี้มีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจและการเมือง ตัวแทนของพระจะเข้าไปมีส่วนในคณะรัฐบาลด้วยสังฆราชที่มีชื่อเสียงที่สุดในศตวรรษที่ 17 ก็คือ สังฆราชฟิลาเรต์ ซึ่งกลายเป็นผู้มีอิทธิพลอย่างมากมายเบื้องหลังราชบัลลังก์ของโอรสคือ ไมเคิล โรมานอฟ

พวกพระขาว (the white clergy) เป็นพระชั้นต่ำลงมาคือพระประจำถิ่นซึ่งตามกฎของ Eastern Orthodox อนุมัติให้แต่งงานได้ กลายเป็นพวกที่มีการสืบทายาทลูกชายของพระประจำถิ่นนี้มีสิทธิลาออก และลูกของชาวบ้านธรรมดาที่มีสิทธิสมัครเป็นพระประจำถิ่นได้ แต่โดยสภาพทั่วไปแล้วมักเป็นการสืบทายาทกันมากกว่า พระขาวเหล่านี้มีการศึกษาไม่ดึ๊ง และค่อนข้างยากจนบางองค์ก็อ่านออกเขียนได้ บางองค์ก็เขียนได้ดี สภาพความเป็นอยู่พอ ๆ กับชาวไร่ชาวนาอื่น ๆ รวมทั้งอาจจะถูกลงโทษจากเจ้านายเหนือกว่าตนด้วย

ชนชั้นกลาง

ความแปลกประหลาดอย่างยิ่งประการหนึ่งในประวัติศาสตร์รัสเซียก็คือการที่ชนชั้นกลางในรัสเซียไม่เคยมีความเข้มแข็งมั่นคงเลย สำหรับความเป็นมาของความแปลกประหลาด

⁶ regular = black clergy, secular = white clergy

นั้นไม่อาจจะพูดได้แน่นอน นอกจากจะคำนึงถึงอิทธิพลหลายประการทางการเมืองและ เศรษฐกิจที่ ดำเนินมาเป็นระยะในประวัติศาสตร์คือ ในสมัยความนั้นชนชั้นปกครองเป็นชนหมู่น้อยที่คุมชีวิตแบบ คนเมืองไว้แบบสืบทอดกันในราชวงศ์ของตน น้อยคนนักที่จากจำนวนคนส่วนมากจะเข้าไปร่วมใน สถานะความปลอดภัยและอิสรภาพ จนหลังสมัยความฐานะทางเศรษฐกิจก็ได้พัฒนาขึ้นมา จนทำ ให้คนชั้นชาวเมืองอิวระที่มีอำนาจทางการเมืองนั้นก้าวหน้าถึงกับมีสภาพเหมือนชนชั้นกลางในยุโรป ตะวันตกอื่น ๆ เพราะความเสื่อมทางเศรษฐกิจโดยทั่วไปและการกำเนิดของการรวมอำนาจเข้าสู่ ศูนย์กลางและอำนาจรัฐเป็นไปอย่างรวดเร็วมากจนทำให้ชนชาวเมืองเหล่านี้เจริญเติบโตไม่ทันนี้ เพราะในยุโรปตะวันตกนั้น พัฒนาการของการเมืองในชุมชนและอำนาจทางเศรษฐกิจนั้นจะมีกำลัง แข็งแกร่งไปล่วงหน้าก่อนพัฒนาการแห่งอำนาจกษัตริย์เอคาธิปไตย ชนชั้นกลางชาวเมืองก็มีอำนาจ จนสามารถเรียกร้องอิสรภาพบางประการและมีอำนาจต่อมาเรื่อย ๆ แม้เมื่อกษัตริย์เอคาธิปไตย จะเรืองอำนาจขึ้นแล้ว พัฒนาการของพวกคนชั้นดังกล่าวเหล่านี้ก็ได้ลดน้อยลง แต่ในรัสเซียมี ลักษณะการตรงกันข้าม กล่าวคือ ชนชั้นกลางเริ่มมาพัฒนาภายหลังที่สถาบันกษัตริย์ได้ตั้งมั่นคงแล้ว และชนชั้นกลางเหล่านี้ก็ไม่สามารถที่จะล้มล้างอำนาจของซาร์ได้ ชนชั้นกลางก็เคยชินกับการอยู่ ภายใต้อำนาจดังกล่าวมาได้คิดที่จะเรียกร้องอำนาจทางการเมืองแต่อย่างใด

ชาวนา

เป็นคนส่วนใหญ่ที่มีความสำคัญน้อยที่สุดในสังคมรัสเซีย ต่อมาก็กลายเป็นเซอร์ฟใน สมัยที่ระบบเซอร์ฟเริ่มเสื่อมลงในยุโรปตะวันตกแล้ว สังคมชาวนาจะเริ่มด้วยชีวิตครอบครัวอยู่ ภายใต้อำนาจดูแลของชายอาวุโสที่สุดในบ้านหลายครอบครัวรวมกันเป็นหมู่บ้าน หมู่บ้านส่วนใหญ่ นั้น โดยสภาพทั่วไปก็เป็นเหมือนการรวมหมู่ของบ้านที่สร้างด้วยไม้หรือแม้แต่กระทั่งถมดิน เป็นร้อยหลัง คาเรือน ในศตวรรษที่ 17 สังคมหมู่บ้านนี้ได้พัฒนามาถึงขั้นรวมกันเป็น "village Commune" (mir ในภาษารัสเซีย) ซึ่งมีจุดประสงค์พื้นฐานคือวางกฎเกณฑ์ทางเศรษฐกิจและสัมพันธ์ภาพทาง กฎหมายภายในหมู่บ้าน

สังคมหมู่บ้านนี้ได้พัฒนาขึ้นตามลำดับในส่วนต่าง ๆ ของรัสเซียจนรัฐบาลได้เริ่มจำกัด ขอบเขตและเก็บภาษีชาวนาชาวไร่เหล่านี้ซึ่งลักษณะโดยทั่วไปของ mir โดยสรุปคือ

1. มีพื้นฐานที่ครอบครัวไม่ใช่เฉพาะตัวบุคคล
2. สมาชิกภาพนั้นเป็นไปโดยการสืบทายาท แต่ถ้ามีสมาชิกสมัครใหม่ก็ไม่ปฏิเสธ
3. กิจการภายในนั้นมีผู้บริหารคือบรรดาหัวหน้าครอบครัว ภายใต้การนำของผู้อาวุโสที่สุดที่เลือกมาจากบรรดาหัวหน้าครอบครัวเหล่านั้น
4. หัวหน้าครอบครัวเป็นผู้ทำหน้าที่เก็บรวบรวมภาษี
5. หัวหน้าครอบครัวช่วยกันทำหน้าที่แจกจ่ายที่ดินทำกินที่รับการแจกจ่ายใหม่ตามข้อกำหนดของคอมมูน
6. ชุมชนหมู่บ้านนี้เอง-ไม่ใช่ครอบครัวใดครอบครัวหนึ่ง มีสถานะเป็นหน่วยเศรษฐกิจ ซึ่งเจ้าของที่ดินมีส่วนเข้าไปจัดการโดยตรง

ศิลปะและการศึกษาเล่าเรียน

ในด้านงานศิลปะและการศึกษาเล่าเรียนของรัสเซียในศตวรรษที่ 17 นั้นจะมีลักษณะโดยทั่วไปเป็นการเคร่งศาสนา งานทางด้านวรรณกรรมจะถูกจำกัดอยู่เฉพาะในหมู่พระและคนชั้นสูง แต่ถึงกระนั้นก็ได้มีการอุปถัมภ์ค้ำจุนวรรณคดี คณิตศาสตร์ และงานจิตรกรรมอย่างเอาจริงเอาจัง รวมทั้งมิได้มีชนชั้นที่ได้รับการศึกษาสูงพอที่จะเอาใจใส่กับความก้าวหน้าทางความคิดและการศึกษาเล่าเรียน โดยเฉพาะ เมืองศูนย์กลางที่มีอยู่บ้างก็คือ มอสโกซึ่งมิได้มีลักษณะเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรมที่แท้จริง ลักษณะความเจริญก้าวหน้ายังคงแผ่ความกระด้างและมีลักษณะของท้องถิ่นรวมทั้งชนส่วนน้อยที่ให้การสนับสนุนผลงานดังกล่าวก็ยังให้ความสนใจน้อยมาก

อิทธิพลของต่างประเทศ วัฒนธรรมไบแซนทีนและนิกาย Eastern Orthodox ที่รัสเซียรับมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 10 นั้นมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชาวรัสเซีย แต่ทว่าก็ได้ฝังรากลึกซึ้งนัก เนื่องจากสงครามหลายครั้งหลายหนที่เกิดขึ้นต่อจากนั้น ยิ่งในศตวรรษที่ 12 การติดต่อกับไบแซนทีนก็ห่างมากขึ้น หันไปเกี่ยวข้องกับมองโกลเริ่มลดน้อยลงบรรดา princes ต่าง ๆ ก็หันไปสู่ตะวันตก อิวานที่ 3 จ้างช่างหล่อเป็นวิศวกรรมหก นายทหาร ช่างเหล็ก สถาปนิกชาวเรือ และหัตถกรรมจากอังกฤษ ฮอลแลนด์ สวีเดน ฝรั่งเศส เยอรมนี แต่เนื่องจากซาร์ทรงสนพระทัยเฉพาะการปรับปรุงทางด้านเทคนิค การทหารจึงมิได้เป็นผู้เชี่ยวชาญในสาขาอื่น ๆ เลย

อย่างไรก็ดี ในตอนปลายรัชสมัยปีโอเตอร์ที่ 3 นั้นปรากฏว่าในรัสเซียมีชาวต่างประเทศอยู่ถึง 18,000 คน ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในซานเมืองมอสโก ตามตำบลต่าง ๆ ที่รู้จักกัน เช่น German Settlement (ภาษารัสเซียคือ "nemets" มีความหมายถึงชาวเยอรมันและมีความหมายรวมถึงชาวต่างประเทศอื่น ๆ ด้วย) พวกผู้ดีรัสเซียบางส่วนก็นำเอาวัฒนธรรมบางอย่างของคนพวกนี้ไปใช้ด้วย นอกจากนี้ ก็เป็นอิทธิพลจากยูเครนซึ่งเป็นที่ตั้งของ "Kiev Academy" ตั้งขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1631 และกลายเป็นศูนย์กลางการเรียนและเป็นที่ยังพระที่มีการศึกษาที่จะถูกส่งต่อไปมอสโก โดยนำเอาผลงานแบบ scholastic แห่งสมัยกลางของตะวันตกไปเผยแพร่ด้วย นอกจากนี้ ก็มีงานแปลของยุโรปผ่านเข้ามาทางโปแลนด์ เซอร์เบียและบัลแกเรีย ที่ทั้งนวนิยายและนิทานต่าง ๆ

นโยบายต่างประเทศ เมื่อคิวานรัสเซียหมดอำนาจลงแล้วมอสโกก็กลายเป็นศูนย์กลางทางการเมืองของรัสเซียในนั้นมีผลเกี่ยวข้องกับนโยบายต่างประเทศของรัสเซียด้วย คือ ในขณะที่คิวานรัสเซียพยายามจะผูกพันกับยุโรปและตะวันออกไกล มอสโกรัสเซียกลับพยายามที่จะแยกตัวออกโดดเดี่ยวจนถึงสมัยอิวานที่ 3 บทบาทของมอสโกต่อการเมืองยุโรปมีลักษณะเป็นเส้นคู่ขนานเช่นเดียวกับแอฟริกาในสถานในปัจจุบันภายหลังศตวรรษที่ 15 การติดต่อกับจีนเริ่มมีเพิ่มขึ้น และตอนปลายศตวรรษที่ 17 ก็เหลือเพียงฮอลแลนด์ เดนมาร์กและสวีเดนเท่านั้นที่ยังคงดำเนินการติดต่อกับมอสโก

ประวัติการทูตของรัสเซียในมีลักษณะดังคำพูดของลอร์ด ปาล์มเมอร์ตัน⁷ "ว่าชาติต่าง ๆ ย่อมไม่มีศัตรูหรือมิตรที่แน่นอน สิ่งเดียวที่แน่นอนก็คือผลประโยชน์ของตน" ในระยะศตวรรษแรกของพัฒนาการในรัสเซียชาวรัสเซียเรียกร้องผลประโยชน์หลายอย่างซึ่งไม่แน่นอนก็อาจเรียกได้ว่ามีความมั่นคงในตอนแรกรัสเซียอาจจะถูกบั่นทอน แต่ก็เป็นที่ไปตามข้อเท็จจริงที่ว่าเมื่อภายในมั่นคง ประเทศเพื่อนบ้านแต่ละประเทศก็มักจะอ่อนแอเราอาจจะนึกถึงเรื่องโกลเดนฮอร์ด สวีเดน ลิโวเนีย และโปแลนด์เคยมีอำนาจสูงสุดขณะที่มอสโกเพิ่งจะเริ่มตั้ง หรืออาจกล่าวได้ว่ามีฐานะเป็นเพียงมรดกของประเทศนั้น ๆ ต่อมาประเทศเหล่านี้ก็ค่อยเสื่อมอำนาจลง และถูกทำลายไปและจักรวรรดิรัสเซียก็สามารถเก็บผลพลอยได้ของตนอย่างสูงลิบ

⁷ Ibid., pp. 60-85

สิ่งที่รัสเซียให้ความสำคัญในขณะนั้นมี 5 ประการคือ

1. ความสนใจอย่างที่สุดของรัสเซีย ก็คือการพยายามรวมดินแดนของชาวรัสเซีย จนทำให้เกิดขัดแย้งกับโปแลนด์

2. รัสเซียต้องการดินแดนในเขตทะเลบอลติก จึงเริ่มหันไปสนใจสวีเดน ซึ่งยึดครองเอสโตเนียดินแดนรอบอ่าวฟินแลนด์ รวมทั้งลิทัวเนียด้วย มีเมืองที่ริกา ซึ่งยึดได้จากรัสเซียในตอนต้นของศตวรรษที่ 17

3. ความสนใจประการที่สามก็คือ เรื่องการปรับปรุงเขตแดนทางภาคใต้ซึ่งพวกไครเมีย คาเทเริ่มคุกคามทำให้ชาวนาไม่อาจประกอบกรเกษตรกรรมในเขตสเต็ปป์ (Steppes) ได้เต็มที่ในครั้งที่สองของศตวรรษที่ 17 ได้วางแผนป้องกันภาคใต้จกคารคอฟ ในอุเครนไปถึงซิมเปิร์สก์ บนฝั่งแม่น้ำโวลก้ารวมทั้งการตั้งกองทัพในเมืองที่ป้อมค่าย ปิดกั้นเนื้อที่ว่างเปล่าและตั้งกองรักษาชายแดนมีทหารชาวนา เมื่อกองทัพทหารขยายแนวลงไปทางใต้จึงทำให้เกิดการสู้รบระหว่างรัสเซียและไครเมียรวมทั้งพวกมองโกลด้วย ซึ่งได้รับความสนับสนุนจากจักรวรรดิออตโตมันปกครองบริเวณทะเลดำ

4. ในประมาณศตวรรษที่ 17 พวกอัสตราข่านขอความช่วยเหลือจากมอสโคว์ต่อต้านจักรวรรดิออตโต รัสเซียติดการสงครามจึงได้เพียงส่งกำลังใจไปช่วย เมื่อสงครามสงบแล้วต่อมาจึงได้คิดที่จะให้ความสำคัญเขตนี้

5. ทางตะวันออกไกล รัสเซียสนใจที่จะข้ามไซบีเรียไปยังเขตชายแดนฝั่งมหาสมุทรแปซิฟิกหลังจากที่ชาขานหมอดำนาจลงในปี 1552 รัสเซียก็มีความจำเป็นเพียงแต่จะต้องพยายามยึดครองไซบีเรียตะวันตก เพื่อขยายอาณาเขตไปในไซบีเรียในปี ค.ศ. 1598 ข่านองค์สุดท้ายของไซบีเรียก็พ่ายแพ้ในสงครามรัสเซียและอีก 2 ปีต่อมา เมื่อปราบการต่อต้านของผู้ที่ยังคงแข็งข้อบางส่วนแล้วรัสเซียก็สามารถนำธงชาติของตนผ่านไซบีเรียสู่แปซิฟิกสำเร็จในปี ค.ศ. 1644 พวกนักผจญภัยและพ่อค้าชาวรัสเซียได้เดินทางลงใต้ถึงบริเวณแม่น้ำามูร์ แต่ถูกต่อต้านโดยกองทหารจีนซึ่งนับเป็นการติดต่อกันครั้งแรกระหว่างรัสเซียกับจีน

การแผ่ขยายอาณาเขตของรัสเซียเข้าไปในรัสเซียมีฐานะเป็นดินแดนสองทวีปหรือที่เรียกว่า "Eurasian State" โดยที่รัสเซียขณะนั้นก็ถือเอเซียเป็นทางผ่านเท่านั้น

แนวโน้มสู่ความเปลี่ยนแปลง

ในตอนกลางศตวรรษที่ 17 สังคมรัสเซียมีความยุ่งยากเกิดขึ้นเนื่องจากสาเหตุคือ

1. รัฐบาลก่อกองคราญอยู่เนื่อง ๆ
2. ความโหดร้ายของระบบเอคาธิปไตย
3. ความลำบากของพวกเซอร์ฟ

อย่างไรก็ตาม รัสเซียก็ตั้งยืนยงต่อมาได้ โดยมีศูนย์รวมอยู่ที่ ชาร์และศาสนาคริสต์ ออร์โธดอกส์ บรรดาชนชั้นสูงพอใจในสภาพของตนแต่คนส่วนใหญ่และวัดไม่ต้องการเกี่ยวข้องกับต่างประเทศทำให้เกิดการก่อความวุ่นวายอยู่เนื่อง ๆ คนส่วนใหญ่ที่มีความเห็นว่ารัสเซียคือ "โรมที่สาม" มีฐานะสูงส่งเหนือโลกที่เต็มไปด้วยความบาปและความโหดร้าย

อิทธิพลจากภายนอกที่เป็นที่ยอมรับก็คือเทคโนโลยีแบบตะวันตก ที่อยู่ในวงจำกัดเพราะในขณะรัฐบาลมิได้มีความต้องการที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงขั้นมูลฐานเกี่ยวกับสถาบันต่าง ๆ ในรัสเซีย หรือเกี่ยวกับการดำเนินนโยบายทางการปกครองนอกเหนือจากปรับปรุงระบบการเงินและทางทหารเพื่อรักษาสถานภาพของรัฐบาลเท่านั้น

เทคโนโลยีแบบตะวันตกนี้เองที่ได้กลายมาเป็นการนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงแบบตะวันตก (westernization) ซึ่งในตอนปลายของศตวรรษที่ 17 นั้นการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ยังมองไม่เห็นแจ้งชัด

สรุปท้ายบทที่ 8

1. อุเครเนียน และรัสเซียขาว ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมลิทัวเนีย
2. ประชากรส่วนน้อยในรัสเซียคือพวก Finno-Ugrians, Turco Tatars ซึ่งรัฐบาลมิได้ให้ความสนใจมากนัก แต่จะถือการแบ่งโดยถือศาสนาเป็นเกณฑ์
3. ขุนนางรัสเซียจะแบ่งออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ คือ boyars, เจ้าชาย (princes) และ service nobility ได้รับอภิสิทธิ์ในฐานะชนชั้นปกครองเนื่องจากเป็นผู้ทำหน้าที่เป็นผู้นำการบริหาร เป็นทหาร เป็นเจ้าของที่ดิน

โบยาร์และ prince มีสิทธิ์สืบมรดกและถอยหลังไปถึงราชวงศ์รูริค ถือตัวว่ามีฐานะเหนือ service-nobility

service nobility ไม่สืบทายาทนอกจากจะประจบเอาใจซาร์จนสามารถสร้างทายาทสืบตระกูลของตนได้

ข้อสังเกตของขุนนางรัสเซีย

1. ไม่เคยรวมพลังเป็นกลุ่มก้อนแข่งขันกับอำนาจกษัตริย์เหมือนในยุโรปตะวันตก เพราะแตกกันเองออกเป็นโบยาร์และ service nobility
2. สตรีถูกแยกออกตามระบบ terem ห้ามพบปะแขกผู้ชายทำให้ไม่สามารถพัฒนาเท่าเทียมกับโลกตะวันตก
4. ชนชั้นกลางไม่เคยมีอิทธิพลทางการเมือง เนื่องจากซาร์และขุนนางจะสามารถคุมอำนาจไว้ได้เองเสมอ รวมทั้งระบบเศรษฐกิจของรัสเซียเจริญช้ามากกว่าการรวมอำนาจรัฐของซาร์ ซึ่งเป็นไปอย่างรวดเร็วเช่นกัน ชนชั้นกลางจึงพัฒนาภายหลังเมื่ออำนาจกษัตริย์มั่นคงแล้วทำให้คนชั้นกลางเหล่านี้ไม่สามารถแข่งขันกับอำนาจของซาร์ได้ และพลอยเคยชินกับการตกอยู่ใต้อำนาจของซาร์ด้วย
5. การศึกษาตกอยู่เฉพาะในมือคนชั้นกลางและชนชั้นสูง
6. อิทธิพลของต่างประเทศ ยุโรปตะวันตก เริ่มขึ้นภายหลังคริสต์ศตวรรษที่ 12 เมื่อเริ่มเห็นห่างจากไบแซนไทน์และการลดอิทธิพลของมองโกล ในสมัยอิวานที่ 3 จ้างวิศวกร นายทหาร ช่าง

เหล็ก และหัตถกรรมจากอังกฤษ ฮอลแลนด์ สวีเดน ฝรั่งเศสและเยอรมนี

อิทธิพลจะเน้นเฉพาะทางด้านอาหารเพราะชารมีได้ทรงสนพระทัยทางด้านอื่นเลย

7. ความยุ่งยากในคริสต์ศตวรรษที่ 17 ที่ทำให้ต้องมีการเปลี่ยนแปลงคือ

7.1 รัฐบาลกึ่งสงครามเนื่อง ๆ

7.2 ความโหดร้ายของระบอบเอคาธิปไตย

7.3 ความลำบากของเซอร์ฟ

ตัวอย่างคำถาม

1. จงกล่าวถึงลักษณะการแบ่งชนชั้นของขุนนางมาตามที่เข้าใจ
2. เพราะเหตุใดขุนนางในรัสเซียจึงไม่อาจเพิ่มพลังทางการเมืองของตนได้
3. เพราะเหตุใดชนชั้นกลางในรัสเซียจึงมิได้มีความเข้มแข็งเหมือนชนชั้นกลางในดินแดนอื่น
4. อิทธิพลต่างประเทศมีทางด้านใดมากที่สุด
5. แม้รัสเซียจะต้องประสบความยุ่งยาก 3 ประการในคริสต์ศตวรรษที่ 17 เพราะเหตุใดรัสเซียจึงยังคงดำรงอยู่ต่อมาได้